

ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC SƯ PHẠM

LÊ THỊ VINH

VĂN HÓA HÀ NỘI TRONG TIỂU THUYẾT
“SÔNG MÃI VỚI THỦ ĐÔ” CỦA NGUYỄN HUY TƯỜNG

LUẬN VĂN THẠC SĨ
NGÔN NGỮ VĂN HỌC VÀ VĂN HÓA VIỆT NAM

THÁI NGUYÊN - 2019

**ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC SƯ PHẠM**

LÊ THỊ VINH

**VĂN HÓA HÀ NỘI TRONG TIỂU THUYẾT
“SÔNG MÃI VỚI THỦ ĐÔ” CỦA NGUYỄN HUY TƯỜNG**

Ngành: Văn học Việt Nam

Mã số: 8 22 01 21

**LUẬN VĂN THẠC SĨ
NGÔN NGỮ VĂN HỌC VÀ VĂN HÓA VIỆT NAM**

Người hướng dẫn khoa học: PGS.TS. Nguyễn Thị Bích Thu

THÁI NGUYÊN - 2019

LỜI CAM ĐOAN

Tôi xin cam đoan luận văn: “**Văn hóa Hà Nội trong tiểu thuyết “Sống mãi với thủ đô” của Nguyễn Huy Tưởng**” là công trình nghiên cứu của cá nhân tôi dưới sự hướng dẫn của **PGS.TS. Nguyễn Thị Bích Thu**. Các nội dung nêu trong luận văn là kết quả làm việc của tôi và chưa được công bố trong bất cứ một công trình nào khác.

Các số liệu, kết quả nghiên cứu trong luận văn là trung thực, khách quan. Các thông tin trích dẫn trong luận văn đã được chỉ rõ nguồn gốc.

Thái Nguyên, tháng 5 năm 2019

Tác giả luận văn

Lê Thị Vinh

LỜI CẢM ƠN

Bằng sự kính trọng và lòng biết ơn sâu sắc, tôi xin chân thành cảm ơn các thầy cô giáo khoa Ngữ văn, khoa Sau đại học, cán bộ phòng quản lý khoa học trường Đại học Sư phạm - Đại học Thái Nguyên đã tạo điều kiện thuận lợi cho tôi trong suốt quá trình học tập, nghiên cứu tại trường.

Đặc biệt, tôi xin trân trọng cảm ơn **PGS.TS. Nguyễn Thị Bích Thu**, người đã tận tình hướng dẫn và giúp đỡ tôi trong suốt quá trình thực hiện đề tài.

Cuối cùng, tôi xin được bày tỏ lòng cảm ơn sâu sắc tới gia đình, người thân, đồng nghiệp cùng bạn bè đã động viên, quan tâm chia sẻ và tạo mọi điều kiện giúp tôi hoàn thành tốt khoá học này.

Thái Nguyên, tháng 5 năm 2019

Tác giả luận văn

Lê Thị Vinh

MỤC LỤC

LỜI CAM ĐOAN	i
LỜI CẢM ƠN.....	ii
MỤC LỤC	iii
MỞ ĐẦU.....	1
1. Lí do chọn đề tài	1
2. Lịch sử vấn đề.....	3
3. Mục đích và nhiệm vụ nghiên cứu	11
4. Đối tượng và phạm vi nghiên cứu	12
5. Phương pháp nghiên cứu:.....	12
6. Đóng góp của luận văn	12
7. Cấu trúc luận văn	13
Chương 1: GIỚI THUYẾT KHÁI NIỆM VĂN HÓA VÀ SỰ NGHIỆP SÁNG TÁC CỦA NGUYỄN HUY TƯỜNG.....	14
1.1. Giới thuyết khái niệm	14
1.1.1. Khái niệm về “văn hóa” và “văn hóa Hà Nội”	14
1.1.2. Mối quan hệ giữa văn hóa và văn học	20
1.1.3. Tiếp cận văn học từ góc nhìn văn hóa	22
1.2. Sự nghiệp sáng tác của Nguyễn Huy Tưởng	24
1.2.1. Tiểu sử và hành trình sáng tác của nhà văn Nguyễn Huy Tưởng	24
1.2.2. Tiểu thuyết Nguyễn Huy Tưởng	28
Tiểu kết chương 1	33
Chương 2: DẤU ẤN VĂN HÓA HÀ NỘI TRONG TIỂU THUYẾT SÓNG MÃI VỚI THỦ ĐÔ CỦA NGUYỄN HUY TƯỜNG.....	34
2.1. Bức tranh thiên nhiên mang dấu ấn văn hóa trong tiểu thuyết <i>Sóng mãi</i> <i>với Thủ đô</i> của Nguyễn Huy Tưởng.	34
2.2. Đời sống văn hóa - xã hội Việt Nam trong tiểu thuyết <i>Sóng mãi với Thủ</i> <i>đô</i> của Nguyễn Huy Tưởng	40

2.3. Con người - chủ thể văn hóa trong tiểu thuyết <i>Sống mãi với Thủ đô</i> của Nguyễn Huy Tưởng	45
2.3.1. Con người Hà Nội hào hoa, thanh lịch.....	45
2.3.2. Con người có bản lĩnh và nhân cách cao đẹp.....	48
Tiểu kết chương 2	61
Chương 3: MỘT SỐ PHƯƠNG THỨC THỂ HIỆN DẤU ẤN VĂN HOÁ HÀ NỘI TRONG TIỂU THUYẾT <i>SỐNG MÃI VỚI THỦ ĐÔ</i> CỦA NGUYỄN HUY TƯỜNG	62
3.1. Nghệ thuật xây dựng nhân vật.....	62
3.1.1. Nghệ thuật miêu tả ngoại hình nhân vật.....	62
3.1.2. Nghệ thuật miêu tả cử chỉ, hành động nhân vật	68
3.1.3. Nghệ thuật miêu tả tâm lí nhân vật.....	73
3.2. Ngôn ngữ	80
3.3. Hệ thống biểu tượng văn hóa trong tiểu thuyết <i>Sống mãi với Thủ đô</i> của Nguyễn Huy Tưởng	83
3.3.1. Biểu tượng và biểu tượng trong văn học	83
3.3.2. Biểu tượng văn hóa Hà Nội nổi bật trong tiểu thuyết <i>Sống mãi với Thủ đô</i> của Nguyễn Huy Tưởng	85
Tiểu kết chương 3	93
KẾT LUẬN.....	94
TÀI LIỆU THAM KHẢO.....	96

MỞ ĐẦU

1. Lí do chọn đề tài

1.1. Nguyễn Huy Tưởng là một tên tuổi tiêu biểu của nền văn học Việt Nam hiện đại. Ông bước vào làng văn hơi muộn, mặc dù từ năm 1930, trong nhật ký của mình, Nguyễn Huy Tưởng đã viết “Phận sự của một người tầm thường như tôi muốn tỏ lòng yêu nước thì chỉ có việc viết văn quốc ngữ” nhưng mãi đến thập kỷ 40 ông mới thực sự cầm bút. Trong ý thức sáng tạo của mình, Nguyễn Huy Tưởng luôn suy tư, nghiền ngẫm và lựa chọn để có được sự thống nhất, hòa quyện giữa ý thức công dân và phẩm chất nghệ sĩ trong sáng tác của mình. Gần 20 năm hiện diện trong lĩnh vực văn học nghệ thuật, Nguyễn Huy Tưởng luôn hướng tới sự thăng hoa trong sáng tạo, mong cho sản phẩm tinh thần của mình góp phần tô điểm cho nền văn hóa dân tộc. Trong quá trình sáng tác, Nguyễn Huy Tưởng đến với nhiều thể loại: thơ, truyện ngắn, tùy bút, tiểu thuyết, kịch bản sân khấu, kịch bản phim, truyện viết cho thiếu nhi. Ở địa hạt nào, Nguyễn Huy Tưởng cũng có những tác phẩm đồng hành với công chúng và người đọc.

1.2. Nguyễn Huy Tưởng được xem là nhà văn đa tài ở địa hạt văn xuôi. Ông hầu như đụng bút trên hầu hết thể loại như : nhật ký, ký sự, phóng sự, truyện ngắn, đặc biệt là tiểu thuyết. Đối với nền văn học Việt Nam hiện đại, Nguyễn Huy Tưởng là một trong số hiếm hoi những tiểu thuyết gia có sở trường về đề tài lịch sử. Với *Đêm hội Long Trì*, *An Tư*, *Sống mãi với thủ đô*, *Lá cờ thêu sáu chữ vàng*... Nguyễn Huy Tưởng đã xác lập được vị trí của mình trên văn đàn dân tộc. Dựa vào “những dòng viết ngắn ngủi và hóa thạch” của chính sử, bằng tài năng vốn có, Nguyễn Huy Tưởng sáng tạo và hư cấu, đặt ra những vấn đề lớn lao về đất nước, con người và nghệ thuật, bằng văn học làm nên sức sống của sử học. Những vấn đề xưa và nay, quá khứ và hiện tại, lịch sử và thời sự luôn giao hòa, phối trộn trong cảm hứng sáng tạo của Nguyễn Huy Tưởng, gọi không khí rất gần mà rất xa, đượm hồn nước trong cái nhìn của nhà văn, nhà văn hóa Nguyễn Huy Tưởng.

1.3. Trong quá trình nghiên cứu, tìm hiểu các sáng tác của Nguyễn Huy

Tương, chúng tôi nhận thấy tiểu thuyết của ông in đậm dấu ấn văn hóa Việt Nam, đặc biệt là dấu ấn văn hóa Hà Nội. Với một nhà văn hiểu biết sâu rộng về Hà Nội, Nguyễn Huy Tưởng đã tìm thấy mảnh đất riêng của mình, bằng những liên tưởng đối chiếu giữa kiến thức trong sách vở và với những trải nghiệm trong cuộc đời, Hà Nội đã vào văn ông, “*làm nên toàn bộ hồn cốt và đường nét trong văn ông*” khiến độc giả không chỉ “*yêu tác giả tiểu thuyết*” mà còn yêu quý thêm “*Hà Nội trung tâm tim óc của cả nước. Qua bao triều đại chế độ, cái tim óc bền dẻo vĩ đại ấy đã đập đều trên chín thế kỉ rưỡi*”[50].

1.4. Văn học là một bộ phận hợp thành của toàn thể cấu trúc văn hóa. Bất kì tác phẩm văn học ở thời kì nào cũng đều mang dấu ấn văn hóa của thời kì đó. Do vậy, khi nghiên cứu một tác phẩm văn học, chúng ta cần tìm hiểu những giá trị văn hóa được thể hiện trong tác phẩm văn học đó. Nhất là trong giai đoạn hội nhập toàn cầu như hiện nay thì việc giữ gìn bản sắc văn hóa dân tộc của mỗi quốc gia đang là vấn đề được đặt lên hàng đầu. Nhận biết được điều này nên chúng tôi mong muốn đi sâu nghiên cứu sáng tác của một tác giả cụ thể theo hướng tiếp cận văn hóa. Chúng tôi lựa chọn tiểu thuyết của Nguyễn Huy Tưởng, đặc biệt với tiểu thuyết *Sống mãi với Thủ đô* làm đối tượng nghiên cứu. Bởi trong những công trình nghiên cứu các sáng tác của ông, các nhà nghiên cứu chủ yếu đi sâu vào khai thác những yếu tố mang tính lịch sử và cách mạng mà chưa có công trình nào nghiên cứu một cách chuyên sâu, có hệ thống về tiểu thuyết của ông theo hướng liên ngành văn hóa - văn học.

1.5. Sáng tác của Nguyễn Huy Tưởng đã được đưa vào chương trình học ở đại học và các trường phổ thông hiện nay. Trong nhà trường phổ thông, tác phẩm của Nguyễn Huy Tưởng được giảng dạy ở cả ba cấp học: Tiểu học, Trung học cơ sở và Trung học phổ thông với ba trích đoạn văn bản tác phẩm khác nhau ở sách giáo khoa Tiếng Việt và Ngữ Văn. Cụ thể: văn bản *Bóp nát quả cam* trích từ truyện *Lá cờ thêu sáu chữ vàng* (Tiếng Việt lớp 2); văn bản *Bắc Sơn* trích hồi 4 kịch *Bắc Sơn* (Ngữ Văn 9); văn bản *Vĩnh biệt Cửu Trùng Đài* trích kịch *Vũ Như Tô* (Ngữ văn 11). Nghiên cứu vấn đề này, chúng tôi mong phần nào

luận văn sẽ là tài liệu tham khảo đối với các thầy cô giáo và các bạn học sinh, sinh viên trong việc giảng dạy, học tập tác phẩm của Nguyễn Huy Tưởng ở các cấp học.

Từ những lí do trên cùng với niềm say mê và lòng kính trọng, khâm phục tài năng Nguyễn Huy Tưởng, đặc biệt yêu thích tiểu thuyết của ông, chúng tôi lựa chọn đề tài: ***“Văn hóa Hà Nội trong tiểu thuyết Sống mãi với Thủ đô của Nguyễn Huy Tưởng”***.

2. Lịch sử vấn đề

Khi nội lực sáng tạo đang dồi dào thì cơn bạo bệnh đã buộc Nguyễn Huy Tưởng phải vĩnh biệt dương thế. Nhưng di sản văn học cùng với những trang nhật ký tư tưởng của nhà văn vẫn được lưu giữ và đã trở thành đối tượng cuốn hút sự quan tâm của giới nghiên cứu, phê bình và giảng dạy văn học. Tác phẩm của ông vẫn là đối tượng để độc giả và giới phê bình, nghiên cứu và hơn một lần khám phá và lý giải những ý tưởng phong phú, sâu sắc tiềm ẩn trong sáng tác của ông trên những chiều kích mới, vượt qua những khía cạnh bất cập một thời. Cho đến nay đã có rất nhiều công trình nghiên cứu của người đi trước về sự nghiệp văn chương của Nguyễn Huy Tưởng nói chung và về tiểu thuyết nói riêng. Khi thực hiện đề tài, chúng tôi có những thuận lợi nhất định khi kế thừa, tham khảo những công trình mang tính tập hợp như *“Nguyễn Huy Tưởng - về tác gia và tác phẩm”* (NXB Giáo dục - 2007), *“Nguyễn Huy Tưởng - khát vọng một đời văn”* (NXB Văn hóa thông tin - 2001), *“Nhà văn Nguyễn Huy Tưởng từ khởi nguồn Dục Tú - Đông Anh”* (NXB Kim Đồng - 2015). Ngoài ra các nhà nghiên cứu vẫn tiếp tục phân tích, bình giá tác phẩm của nhà văn thông qua các bài viết trên tạp chí, đề tài luận văn, luận án. Trên cơ sở đó, chúng tôi tập hợp thành những khía cạnh liên quan đến đề tài như sau:

2.1. Những ý kiến đánh giá về tiểu thuyết của Nguyễn Huy Tưởng

Trong sự nghiệp sáng tác của mình, Nguyễn Huy Tưởng đặc biệt tâm huyết với lịch sử, văn hóa quê nhà, đó là vùng quê ngoại thành Hà Nội. Chính vì vậy mà ông gắn bó với mảnh đất Thăng Long bằng mối tơ duyên kì lạ. Gần hai

mười năm trời lao động sáng tạo, Nguyễn Huy Tưởng đã viết về Hà Nội hoặc những gì dính dáng đến Hà Nội, tính theo tỷ lệ phần trăm chiếm trên một nửa khối lượng sáng tạo của nhà văn. Qua đó, nhà văn thể hiện sự am hiểu sâu sắc tâm tư, cá tính của con người Thủ đô, cũng như những truyền thống văn hóa, những giai thoại lịch sử của vùng đất ngàn năm văn hiến này. Có lẽ vì thế mà Vương Trí Nhàn đã từng khẳng định ông là “*một trong những người xứng đáng nhất với danh hiệu nhà văn Hà Nội*”.

Ngay nhan đề, tên gọi của những đứa con tinh thần ***Đêm hội Long Trì***, ***An Tư***, ***Sống mãi với Thủ đô***... đã rất gọi, bộc lộ cảm xúc thăng hoa của trái tim nghệ sĩ nơi nhà văn Nguyễn Huy Tưởng. Nguyễn Minh Châu đã từng bị lôi cuốn bởi các sáng tác về Hà Nội của Nguyễn Huy Tưởng “*Những cái tên sách gọi lên hình ảnh một cái đài tưởng niệm bằng ngôn ngữ, một vòng nguyệt quế từ bàn tay Nguyễn Huy Tưởng đặt lên trán những trai thanh gái lịch của Hà Nội rất giàu lòng yêu nước*”[7].

Đọc Nguyễn Huy Tưởng, ai cũng nhận ra cảm hứng lịch sử bao trùm phần lớn các tác phẩm. Lần trở lại nhật ký năm 1932, khi ông mới hơn 20 tuổi, ta hiểu thêm rằng con người ấy từ tuổi trẻ đã nặng lòng với lịch sử dân tộc đến thế nào. Ông viết: “*Người không biết lịch sử nước mình là con trâu đi cày ruộng. Cày với ai cũng được, mà cày ruộng nào cũng được*”[21].

Như một sự sắp đặt của số phận, những sáng tác văn xuôi đầu tiên ***Đêm hội Long Trì*** (1942), ***An Tư*** (1943), và sáng tác cuối cùng của Nguyễn Huy Tưởng, tiểu thuyết ***Sống mãi với Thủ đô*** đều viết về đề tài lịch sử, về Thăng Long. Nhà văn Nguyễn Tuân trong lời bạt cuốn ***Sống mãi với Thủ đô*** đã có cảm nhận tinh tế: “*Đọc lại những tiểu thuyết lịch sử, kể cả *Sống mãi với Thủ đô*, người đọc vẫn thấy gầy gầy mùi khói vẩn vương ngàn năm Thăng Long chón cũ*”[50]. Nguyễn Tuân đã vô cùng yêu mến và không khỏi nuối tiếc những nhân vật trong tiểu thuyết ***Sống mãi với Thủ đô*** mà Nguyễn Huy Tưởng chưa kịp “tác thành” đường đi nước bước của họ, ông cũng say trong “khí hậu của